



TÜRK CUMHURİYETLERİ ALFABE BİRLİĞİ BAĞLAMINDA KÜTÜPHANE VERİ TABANI OTORİTE KÜTÜKLERİNİN ÖNEMİ

Serdar DAĞISTAN*

Cengiz ASLAN†

Özet

Bu çalışmada; Türk dünyası ortak alfabe iletişim dilinin tarihi gelişiminin ana hatları, dil birliğinin ulusal ve uluslararası boyutunun önceliği ve değeri ile bilimsel bilgiye ortak erişimin önemi ele alınmaktadır.

Türklerin kurmuş olduğu devletlerde; dil ve alfabe asimilasyonuna bağlı sözlü ve yazılı kültür sorunu, eğitim, bilim ve siyasi yetersizliklere veya kararsızlıklara yol açmaktadır.

Bilgi, evrensel güç ve yeterlidir. Ortak alfabe ve ortak bilim dili, ulusal bilinç ile küresel egemenliğin temelidir. Türk Cumhuriyetleri, Türkiye ile bilgi ve belgenin organizasyonu ve paylaşımında, henüz gereken düzeyde standart işbirliğine sahip değildir.

Bilgi ve belge erişiminin üç temel unsuru, yazar adı, eser adı ve konu başlığı otorite kütükleridir. Bu üç unsurun veya erişim başlıklarının, Türk Cumhuriyetleri bağlamında, bilgi ve belge ortamlarına yönelik olarak ulusal ve küresel erişimi sağlayacak yeterlilikte olmadığı bilinmektedir. Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri ortak ağ sisteminin geliştirilebilmesi için mevcut durum değerlendirilmektedir.

Bilgi ve belge iletişim alanının planlanması ve küresel uygulamalara eklenerek etkin düzeye yükseltilmesi çalışmalarının, Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile Türk Cumhuriyetleri veri paylaşımı ortaklığı için, planlama ve programlaştırma önceliği ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk Cumhuriyetleri, Ortak Latin Alfabeti, Bilgi ve Belge Enformasyonu, Ortak Veri Tabanı Uygulaması, Kurumlar Arası İşbirliği, Kurumsallaşma ve Standartlaşma.

Abstract

This study covers the baseline of historical development of communicative language that Turkish World common alphabet has, priority and value of alphabet union's national and international dimension along with the significance of common access to scientific knowledge.

Verbal and written culture issue depending on the alphabet assimilation within the states founded by Turks leads to inadequacies in education, science and politics.

Knowledge is universal power and sufficiency. Common alphabet and common science language associated with national consciousness are basis for global sovereignty. Turkish Republics do not have collaboration in the required level yet for the organisation and sharing of knowledge and document.

The three elements of information and document access are writer's name, work title and content strand registries. These three factors or access titles are known not to be in the desired competences to supply national and global access to information and document environments within the context of Turkish Republics. Turkey and Turkish Republics are evaluating the current situation for the advancement of common network system.

In this study it has been also mentioned that planning of knowledge and document communication area and development studies for them to reach an effective level; and priority for data sharing partnerships for Turkey and Turkish Republics.

Keywords: Turkic Republics, Common Latin Alphabet, Information and Document Information, Common Data Base Application, Interacademic Collaboration, Institutionalisation and Standardisation.

* Ahmet Yesevi Uluslararası Türk- Kazak Üniversitesi, Filoloji Fakültesi, Türk Dili Bölümü Öğretmeni, serdar.dagistan@ayu.edu.kz

† Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Kütüphanesi Koordinatörü, tulekaltaylar@gmail.com



GİRİŞ

Tarihi öğrenmek, geleceği sağlam kurgulamak ve öngörülerde yanılmamak için çok önemlidir. Medeniyeti kavramak, bilim zihniyetini gerektirir. Varlığını, geçmişini düşünmeyen, araştırmayan ve bilmeyen kişi, başka kültürleri tanıyamaz; ilmi, insani, toplumsal ve küresel karşılaştırmalarda yetersiz kalır.

Çok dillilik ve çok kültürlülük, akademik entelektüelliğin esaslarından. Bilimsel üretimin temelleri, standart uygulamaların üzerine kurulur. Evrensel gelişmelere yön vermeyen veya ortak olmayan toplumlar ve milletler, bağımsız ve özgür yaşama gücünü kazanamazlar. Her toplum ve millet kendi dili ve kültürü ile evrensel medeniyet dengesinde etkin güce ve yeterliliğe sahip olma mücadelesinden sorumludur.

Bir medeniyetin dilini veya dillerini, köken bilimi (etimoloji) ile birlikte öğrenen ve öğrendiği ile insan gücü yetiştiren kişiler ve kurumlar, o alanın temsilcisi, halkbilim veya Türkoloji uzmanı kabul edilir. Türk dünyası medeniyetini temsil eden kurum, kuruluş, oluşum ve alan uzmanı kişiler, Türk medeniyetini ve tarihini bilmek ve öğrenmekle sorumludurlar. Bu sorumluluğun ifası için o medeniyetin dilinin ve tarihinin çok iyi öğretilmesi ve bilinmesi gerekir.

Dil, medeniyetin anahtarı ve aynasıdır. Türklerin dil ve alfabe sorunu ile yüzyıllardır uğraşmasının esas nedeni, çok farklı kültür ve dile sahip coğrafya ve kıtalarda hükümlük ve devlet kurmuş olmalarıdır.

Gerek dini isteklendirme ve gerekse yeni yurt kurma idealleri, Türklerin kimliklerini ve mensubiyet düşüncelerini de etkilemiştir. Türklerde kendi kültürlerini, içine girdikleri medeniyete zorla kabul ettirme eğiliminin olmaması, insanlık değerlerine, evrensel barışa, inanç ve iman birliğine aklen ve kalben bağlılığını göstermektedir. Türkler, hükümlükü altındaki millet ve toplumlara hiçbir zaman kültürel asimilasyon yapmamışlardır. Fethettikleri ülkelerin medeniyetini, dilini ve kültürünü yok etmek yerine, özümsemek ve barış içinde bir arada yaşamayı, varlık felsefesi olarak ilke edinmişlerdir. Birlikte mücadele ve paylaşma bilinci, Türklerde oldukça yaygın ve baskın bir karakterdir. Türkler, tarihleri boyunca insanı, yaşatılması gereken kutsal bir varlık olarak görmüştür. Türklerin bu aşırı barışçı ve birlikçi değerleri; başlangıçtan günümüze, Çin medeniyetinde, Arap-Fars kültüründe, Latin coğrafyasında ve Rus hegemonyasında yaşayanları çok derinden etkilemiştir. Yaşam felsefeleri değişmemesine rağmen, kültürlerini yeniliklere açık tutmuşlardır. Bu açıklık ise en çok dillerini etkilemiştir.” *Orhon Dönemindeki Türk dilleri arasındaki söz konusu bu büyük yakınlaşma evresinin Göktürk birliğinin dağılmasıyla sona ermesi, Türk dilinde Uygur (Dokuz Oğuz), Karluk (Üç ok), Oğuz (On Ok) dil ailelerini intaç etti.*” (Gündoğdu, 2014:2).

Türklerin İslam dinini kabulünden sonraki aydınlanma süreci, 800’lü yıllardan başlayarak 11. yüzyıla uzanmıştır. 10. ve 11. yüzyıl Türk aydınlanmasının, 12. ve 13. yüzyıllara aktarılamamasının temel nedeni, kendi dilini bilim dili olarak geliştirememiş ve milli ortak dil olarak kullanamamış olmasıdır.

Anadolu’da hiç mektep görmemiş ve hiç okuma yazma bilmeyen, sürekli savaşımlardan dolayı yerleşik hayatın organizasyonunu yönetme yeterliliğine ulaşamayan ve bilim dilini Arapça ve Farsça ile temsil eden Büyük Selçuklular 1240’lı yıllarda Moğollar tarafından parçalanmıştır. Moğol işgalleri sonrasında, Ahi Evran Veli’nin doğduğu şehir olan Güney Azerbaycan’ın Hoy Vadisi, “*Sultan Alparslan [tarafından] askerî üs olarak kullanmıştır. Daha sonra*



Selçuklu ve Atabeyler dönemlerinde de Hoy, Türkmen güçlerinin askerî harekât merkezi olarak kullanılmıştır.(...) Kazvinî'nin verdiği bilgiye göre, İlhanlılar döneminde ahalisi beyaz çehreli ve güzel yüzlü olduğundan dolayı Hoy, ' İran Türkistan'ı' diye anılıyordu. XV. yüzyılda Akkoyunlular zamanında Türkmen kütlelerinin en kalabalık ve yoğun olarak yerleştiği bölge yine Hoy ve havalisi idi” (Küresünniler, Devlet Arşivler Genel Müdürlüğü, 14.4.2014).

Büyük Selçuklu Devleti'nin bilimsel ve kültürel mirası, hem ticari hem de tarım ve sanat merkezi olarak bölgenin ilim ve bürokrasi şehri olan Hoy'dan Anadolu'ya göçen Ahiler tarafından taşınmıştır. Anadolu Selçuklu Devleti'nin Türk kültürü temelinde yükseltilmesine ve Türkçe'nin devlet dili olmasına önderlik yapmışlardır. “*Hoy şehrinde yetişen birçok âlim, bilim adamı, derviş, edip vs. bulunmaktadır. (...)Yine kaynaklarda Anadolu Selçuklu döneminde Hoy şehriden Anadolu'ya gelip yerleşen pek çok Türkmen derviş, eren ve bilim adamlarına dair az da olsa bilgilere rastlanılmaktadır. (...) Ahi Evren'in evren adının Hoy şehrinin batı taraflarında 3500 m. yüksekliğinde olan bölgenin en yüksek ve 3 zirveden oluşan Evrin dağından” aldığı, (...)İmam Fahr-i Razi'nin öğrencilerinden ol[duğu], (...) Şemsüddin Hoyî'nin Derslerine katıldığı, Evhedüddin Kirmani'nın Ahi Evren Veli'nin Kayınbabası ve müşidi olduğu, Abdal Musa, Seyyid Mehmet Abdal, Geyikli Baba, Kızıldeli ve Pir Sultan Abdal gibi Anadolu erenlerinin Hoylu olduğu” tespit edilmiştir (Mukaddem, 2010:471-479).*

Türk kültürünün Anadolu medeniyetini etkilemesinde, kültürün ve öğrenimin Türkçe olarak yayılmasında, medrese ilminin gelişmesinde, mesleki eğitimin kurallarının ve ilkelerinin öğretilmesinde öncülük yaptıkları anlaşılmaktadır.

Ahi birlikleri ile Anadolu'da yerleşik hayata tutunmuş olan Türkler, medrese öğrenimini de Anadolu'da vakıflar aracılığı ile yaygınlaştırmak istemişlerdir. Fakat bilimi tabana yaymak için toplumun bütün katmanlarının anladığı dilde, Türkçe eğitim ve yüksek öğrenimi fethettikleri medeniyetin içerisinde kurmayı başaramamışlardır.

Selçuklu Devleti gibi, Anadolu'da devlet kuran Osmanlı Beyliği, Arap ve Fars dilini bilim ve eğitim dili olarak tercih etmiştir. Arap harfli Türkçe olarak da bilinen Osmanlı Türkçesi'ni devletin resmi dili olarak kullanmışlardır. Fakat ulemanın ve medreselerin çoğunluğunun Arapça ile Farsçayı bilim dili olarak kullanması, Türkçe bilgisini ve söz varlığını bilim dili olmaktan uzaklaştırmıştır.

Bu dönüşüme Anadolu Beyliklerinden bir kısmı uyum sağlarken, özellikle Karaman Beyliği'nin kısa dönem liderliğini yapan Mehmet Bey'in 15 Mayıs 1277'de siyasi nedenlerle yayınladığı Türkçenin resmi dil olarak kabulüne yönelik fermanı, Türk kimliğinin ve medeniyetinin dilini, Anadolu Selçuklu Devleti içerisinde muhafaza edilmesine imkan vermiştir.

Neredeyse her yüzyılda kurdukları devletlerde büyük sarsıntılar yaşayan ve varlıklarını korumak için sürekli değişim ve dönüşüme kendini hazır tutma mücadelesi veren Türkler, Osmanlı Devleti'nin duraklaması sonucunda, büyük küresel savaşlar ile parçalanmıştır. Osmanlı Devleti'nin dağılma sürecine girmesi sonrasında, ulus devlet olma yetersizliğinin nedenleri hem siyasi olarak Jön Türkler arasında, hem de akademik olarak o zamanki medrese çevresi dışındaki bilim dünyasında, Müslüman aydınlar tarafından da tartışılmaya başlanmıştır. 18. yüzyıldan başlayarak Türk medeniyetinin bilim ve yazı dilinin kendi konuşma dili ile bütünleşmesi gerektiği savunulmuştur.



Osmanlı Devleti'nin 1300-1550 yılları arasında, çok geniş coğrafyada, Avrupa, Asya, Afrika Ortadoğu'da yaşayan milletler üzerinde kurduğu çok kültürlü ve çok dilli hâkimiyetin korunması mücadelesinin gerektirdiği askeri güç ve fetih önceliği, Anadolu'da Türk bilgi toplumunun oluşumunu mesleki hayatın organizasyonu bağlamında geri bırakmıştır. Bu durağanlığın gerilik ile birleşmesi sonucunda Türkler, doğu medeniyeti ve kültürü ile Batı medeniyetinin ortasında yüzyıllarca fetih ve savunmaya dayalı devlet yapısını muhafazaya bağimli kalmışlardır.

Anadolu'da Türkler; devletin esas unsuru, kurucu ve yönetici çoğunluğa ait yetki ve yeterliliğe sahip olmalarına rağmen, neden başka medeniyetlerin dil ve alfabelerini bilim ve iletişim dili olarak kabul etmişlerdi? Türklerde yüzyıllarca böyle bir sorun neden devam etmiştir?

Medeniyetini dil ve bilim yeterliliği ile ilerletemeyen toplum ve milletlerin akıbeti tarih sahnesinden silinmekle sonuçlanabilir. Türk ulusunun kendi kimliği ile aydınlanma yüzyılı olarak kabul edilen, 1800'lü yıllardan günümüze, alfabe ile ilgili çok geniş çaplı tartışma ve arayışlar söz konusudur. “...Alfabe değişikliği de Türk dilinin konumunu sağlamlaştırmak için gündeme getirilmiş bir hareketti. İlk defa Osmanlı Maârif Bakanı Münif Paşa 1862 yılında alfabenin düzeltilmesi yönünde söz söylemiş, ondan yedi yıl sonra Mustafa Celalettin Paşa Latin alfabetesinin kabul edilmesinin gerekliliğine değinmiştir. Alfabenin değiştirilmesini savunanlar karşısında Namık Kemal gibi “alfabeyi değiştirmenin gerçekte Müslümanlığı değiştirmek” olduğuna inanan bir grup yer alıyordu. Arap alfabetesinin düzeltilmesini savunanlar arasından İbrahim Şinasi, Ebuziya Tevfik, Ali Suavi'ye; alfabenin değiştirilmesini isteyenler arasında Hüseyin Cahit, Abdullah Cevdet ve Celal Nuri'ye değinilebilir. Mirza Fethali Ahundzâde, Farsça kaleme aldığı 'İslah-ı Elifbâ' adlı makalesinde düzeltme konusunda birtakım önerilerde bulunmuş, önerileri kabul görmeyince düşünceleri değişmiş ve bu defa Arapça alfabeye karşı Latin alfabetesini savunan bir makale yazmıştır (Dilberîpür, 2003:13-14).

Orta Asya, Orta Doğu ve Avrupa'da kendi kimliğini muhafaza ederken dil ve kültüründe bütünlük sağlayamayan Türkler 17. yüzyılın sonunda yeniden kendi medeniyetinin değerlerini keşfetmeye başlamışlardır. Dili ile varlığını ifade eden Türkler için dil, ulusal bütünlüğün ve egemenliğin tek değeridir. Tatar Türkü, Gazeteci-yazar ve Kırım Bahçesaray Belediye Başkanı Gaspıralı İsmail (1851-1914) bu değeri, yani ulusun dilinin birliğini, Paris'te yüksek öğrenimi sırasında, ulus devletin esasları bağlamında çok iyi kavramıştır.

Türklerin birliğinin ancak dil birliği ile mümkün olabileceğine de karar vermiştir. Bu kararı pratik hayata kazandırmak için “Rusça adı da ‘Perevotçik’ olan, ilk nüshası 10 Nisan 1883'te çıkarılan, (...) 1903 yılına kadar haftalık, 1903-1912 arasında haftada bazen iki, bazen üç defa, Eylül 1912'den sonra da günlük olarak tam 33 yıl yayımlanan ve 1916 yılında kapanan (...) Tercüman-ı Ahval-i Zaman adlı gazete, Kafkasya'da, Kazan'da, Türkistan'da okunmaya başlamıştır. [Gaspıralı'nın tek hedefi,] bütün Türklerin her sahada birleşmesini, büyük bir kitle ve kuvvet meydana getirmesini sağlamaktır.” (Bayer, 2012:30).

İsmail Gaspıralı ile 1800'lü yıllarda temelleri atılan Avrasya'daki Türk aydınlanma hareketinin ideali, ortak alfabe ile Türkçe yazmak ve konuşmaktır.

Kırım, Kafkasya ve İstanbul'da tanınan Bahçesaray Belediye Başkanı olarak siyasi gücü de olan Gaspıralı, ceditçilik olarak da bilinen “dilde, fikirde ve iş'te birlik” ideolojisi ile Türkçe



konuşan ulusların birliğini ve tam bağımsızlığını dil birliğine bağlamıştır. Türk birliğinin kurulmasının, dil birliği ile başarılabilirliğini savunması ve bu fikirlerini Kırım'da çıkardığı gazete ve dergilerde yayımlaması, Avrasya Türklüğü'nün kendi dilini, milliyetinin varlığı ve medeniyetinin bütünlüğü perspektifinden algılanmasında etkili olmuştur. Jön Türkler, Avrasya ceditçi hareketleri, İttihat ve Terakki Partisi'nin uygulamaları ve Atatürk dönemi devrimleri, Türklerin latin alfabesine geçiş serüveninde belirleyici olmuştur.

Türklerin 17. yüzyılın yarısından sonra bilim ve ilim sahasında rekabete dayalı güç ile ilerleyemeyişi, yazılı kültüre girememiş olması, Türkçe sözlü kültür ile yetinmek durumunda kalmış ve yazılı kültüre geçme zamanı ve imkânı bulamamış olması, Atatürk'ün cumhuriyet düşüncesinde belirleyici olmuştur. Nitekim İttihat ve Terakki Partisi'nin ulusal programında “...özel okullarda Osmanlıcılığa ve Türkçülüğe aykırı tüm tema ve unsurları ayıklatarak Maarif Vekâleti'nin nezaretinde Türkçeleştirici” kararlar alınmıştır (Semiz, 2014:233).

Mevzuat kapsamında uygulanması istenen ulus devlete ait değerlerin bütününe bakıldığında, Türkçe ve Türk kimliği öne çıkmaktadır. 1862'li yıllarda başlayan Türkçe ve Latin harfinin kabulü tartışmaları, Türk dünyasında, özellikle Avrasya Türk toplumunda devlet olgusu ile birlikte algılanmıştır. Türkçe ve Türklük kavramının bilim çevrelerinde bağımsızlık fikirleri ile birlikte ele alınması, Türklerin birliğinin ana omurgasının dil birliğine bağlı olduğunu göstermektedir. Fakat Türklerin eski Göktürk Alfabesi'ne dönmemesi veya Uygur alfabesi ile uyumlaşacak devlet resmi yazı dili imkânına sahip olmaması, en yakındaki ve hatta içinde yaşadığı Latin medeniyetinin alfabe ve harflerini kabule yöneltmiştir.

En kolay ve pratik geçişin bu olabileceği konusunda Cumhuriyetin kurucu kadroları da ittifak etmiştir. Dil devrimi sürecinde, sessiz harflerin değişkenliğini barındıran Arap alfabesinin, köke eklemeli sesli harf gerektiren Türkçenin ses yapısına uymuyor olması da temel bir gerekçe olarak öne çıkmıştır. Atatürk tarafından 1928'de resmen dil ve kültür birliğinin inkılâbı gerçekleştirilmiştir. Selçuklu ve Osmanlı devletlerindeki çok dilli ve çok kültürlü imparatorluk bakiyesinden ya da mevcut parçaların kalan enkazından, Anadolu'da savunma ve zafer ile yeni bir Müslüman Türk devleti kurulmuştur. Ve bu devlet, gelecekte özgür olacak diğer Türk devletlerinin modeli olma yeterliliğini hızla başarması gereken bir büyük mücadele içine girmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu kadrosunun beyin takımında, Orta Asya aydınları, Tatar Türkleri ve Kafkasya aydınları, cumhuriyetin kuruluş çalışmalarının süreçleri ve kararlarında etkili olmuştur. Ahmet Caferoğlu, Reşit Rahmeti Arat, Ethem Nejat, Hüseyinzade Ali Turan Bey, Ağaoğlu Ahmet, Yusuf Akçura, Zakir Kadiri Ugan, Zeki Velidi Togan, Sadri Maksudi Arsal ve daha pek çok Ortalık Asya ve Kafkasyalı Türk aydını, Cumhuriyetin kurucu düşünürü olmuş ve hatta bir kısmı danışma konseyi gibi çalışmıştır. Balkan Türkleri ile Doğu Türkistanlı Uygur Türkleri de Türkiye Cumhuriyeti'nin özgün Türk ulus kimliğine bağlı temeller üzerine inşa edilmesine katkı sağlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti, bağımsızlık ve egemenlik mücadelesi veren Müslüman âlemine ve Türk dünyasına mücadele timsali olmuştur. Pek çok ulus devlet Türkiye Cumhuriyeti'nin bağımsızlık savaşını ve devrimlerini “temel değerler” olarak ders kitaplarında okutmuşlardır. Bu değerlerden birisi de alfabe devrimidir. Bir Osmanlı paşası olan Mustafa Kemal Atatürk, çok okuyan ve iyi analiz ve sentez yapan, küresel olguları tartarak sonuç çıkaran siyasi ve askeri bir dehadır. Bilgi birikimi ile Türklerin alfabe ve dil sorununu iyi kavramış bir liderdir. Dil inkılâbının temelinde devletin kurucu esas unsuru olan Türkleri, Türkçe ile birleştirerek yeniden



egemenliğe ve bağımsızlığa kavuşturmuştur. Atatürk, dilin yalnızca bir iletişim aracı olmadığını, aynı zamanda milleti ve toplumu bir arada tutan ve ortak ülkü ve hedefe ulaşılmasında ulusal gücü içeren üstün değer olduğunu biliyordu.

Avrasya bölgesindeki Türklerin alfabe serüveni, Rusya'nın kültür emperyalizmi politikalarından aşırı seviyede etkilenmiştir. “...Kazan'da Üniversitede Türk lehçeleri ve ilahiyat üzerine çalışan Ortodoks papazı Prof. N. İlminskiy'e göre, Rusya idaresinde yaşayan Rus olmayan milletleri Ruslaştırmanın tek yolu vardır. O da bunlara Rus dili ve Hıristiyanlığın öğretilmesidir. Bu alanda yoğun bir çaba içinde olan İlminskiy'nin faaliyetini yerinde görüp oldukça etkilenen Rus Eğitim Bakanı D. A. Tolstov, bu metodun Ruslaştırmada iyi bir yol olabileceğine inanmış ve bu metodun bütün Müslüman Türklerde uygulanması için Çar II. Aleksandır'a mektup yazarak onun desteğini almayı başarmıştır.” (Yüce, 2006:3).

Böylece Rusça, hem günlük yaşamda, hem resmi evrak ve kayıtlarda hem de eğitim ve öğrenim alanlarında resmen uygulanmıştır. Orta Asya Türklüğü; Lenin öldükten sonra, Stalin'in uyguladığı asimilasyon politikaları ile kültürel alanda hızla parçalanmaya maruz kalmış, bu parçalanma toplumsal değerleri ve alışkanlıkları yozlaştırarak Rusçuluğu idealize etmiştir. Rusçuluk ideali Avrasya Türklüğünde dil bölünmesiyle kalmamış, coğrafi bölgelerde yeni küçük Türk milletleri kurgulanmış ve ne yazık ki, aynı toplum içerisinde yeni ulus kimlikleri üretilmiştir. Türklerin üst kimliği olan“ Türklük,” boy ve soy üzerine inşa edilerek farklı adlarla bölünmüştür. Bu bölünme dil ve alfabe sorununu kökünden etkilemiş ve derinleştirmiştir. Rusça konuşmak üstünlük gibi algılatılmış ve Rusların ‘panslavist’ asimilasyonu modernizm gibi benimsetilmiştir.

Avrasya Türklerinin, 1921-1927 yılları arasında Arap Harfli Türkçe alfabe kullandığı bilinmektedir. Avrasya'daki dil ve alfabe sorunu Rusların bilinçli olarak yarattığı ve zorla uyguladığı dil asimilasyonu olarak değerlendirilmelidir. Çünkü millet olmanın ve ulusal devletin birliğinin sigortası dil birliğidir. Toplumsal varlığın güçlü ve egemen olarak yaşatılması, dilin yeterliliğine ve etkileşim gücüne bağlıdır. Rusların da 1929'da Latin harfini kullanmak için bir çalışma başlattığı, “ ... Müslüman halkların Latin kaynaklı alfabeğe geçişi sürecinde, Rus alfabesinin değiştirilme konusu, dolaylı olarak da olsa, tartışılmaya başlandı. Lâtin menşeli alfabeği kullanmakta olan başka İslâm kökenli ülkeler örneği mevcuttu. 1929 yılında bir Halk Komisyonu kurulmuştu. Bu Komisyon'da N. F. Yakovlev, A. M. Suhotin, L. İ. Jirkin, A. M. Peşkovskiy, N. M. Karinskiy, S. İ. Abakumov 1324 ve Komi asıllı V. İ. Litkin vardı. A. M. Peşkovskiy dışında herkes bu kararı kabul etmişti. (...)14 Ocak 1930 tarihinde yapılmış olan toplantıda böylece ilk adım atılmış oldu. A.V. Lunaçarskiy, Rus dilinin Lâtin kaynaklı alfabeyle yazılmasını çok istiyordu ve hazırlanmış olan bu projeleri takdirle karşıladı.” (Özer, 2015:1323-1324).

1927-1938 yılları arasında Türkistan Devleti'nden ayrılan Özbekistan, Türkmenistan, Kazakistan, Kırgızistan ve Azerbaycan'da Latin alfabesine geçilmiş ve 1928'de Türkiye'nin harf devrimine uyumlu bir ortak alfabe süreci başlamıştı.

Türk dil birliğinden ve ortak kültür bütünlüğünün gelişmesinden sürekli tedirgin olan Stalin, Türkler ve diğer Müslüman milletler üzerinde baskı ve sindirme siyasetini, yıldırma ve yok etme politikasına dönüştürmüştü. Türklerin dil birliği ile ulus kültürünü yaşatacağından endişe duyan Stalin dönemi Rus yönetimi, kendi teklif ettiği Latin alfabesinden bir genelge ile vaz geçti. Böylece1938-1940'lı yıllarda Rusya'ya bağlı siyasi olarak bölünmüş Türk Cumhuriyetleri, resmen Kiril alfabesini kabul ettiler. Her özerk bölgede farklı sayıda harf ile



Kiril alfabesi resmi dil olarak uygulandı. Böylece, özerk bölgeler ya da bağlı cumhuriyetler olarak adlandırılan ülkeler arasındaki dil ve iletişim birliği bozularak lehçe ve ağızlarda bilinçli farklılıkların doğması sağlandı. Türkistan ismi yasaklandı ve ortak dil ve alfabe birliği bozuldu.

1924-1953 Joseph Stalin döneminden, 1985-1990 Mihail Gorbaçov dönemine kadar SSCB bünyesinde yer alan milletlerin tamamı, Rus kültür asimilasyonuna maruz kalmışlardır. Fakat en büyük tahribat Türkler üzerinde gerçekleşmiştir.

Türkistan Devleti'nin parçalanmasının ardından bu devletin yerine kurulan Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Azerbaycan, 1990'lı yıllara kadar Kiril alfabesini kullandılar. Yeni kurulan her bir devlete farklı alfabe dayatıldığından, yazı dili, sözlü iletişim geleneği, eğitim, kültür ve bilimsel alan evrensel terminolojiden kopmuştur. Dilde ve eğitimdeki yozlaştırmalar sonucunda, Türk dünyasının tek ve en sağlam köprüsü olan dil ve kültür birliği temelinden sarsılmıştır.

1990 sonrası açıklık ve yenileşme olarak tabir edilen 'glasnost ve perestroyka' politikası ile Rus İmparatorluğu çöküş sürecine girmiştir. Bu sürecin ardından Türk Cumhuriyetleri bağımsızlıklarını ilan ederek milli kimlik ve kültürlerine yönelerek ulusal egemenliğini tarihi köklerinin ve medeniyetinin üzerine yeniden inşa etme sürecini başlatmışlardır.

Özellikle kültür alanının yeniden inşası Türk ulusunun ortak değerleri temelinde gelişim göstermektedir. Fakat dil ve alfabe konusunda doğal olarak çok kısa zamanda yenileşme mümkün olmamaktadır. Geçiş süreci aşamalı olarak planlanmaktadır. Günümüzde bu beş ülke kendi ulusal alfabesini, latin alfabesi standardında geliştirmektedirler.

Kazakistan 27 Ağustos 1940'tan beri Rus alfabesinden uyarlanmış 42 harfli Kiril alfabesini kullanmaktadır. 1990'lı yıllardan sonraki bağımsızlık döneminde yeniden gündeme gelen 'Ortak Alfabe' serüvenine, Kazakistan'ın 2017'de aşamalı geçme kararı ile yeni bir döneme geçilmiş oldu. Kazakistan'ın bu kararının bilimsel ve akademik uygulamasının 2025'e kadar uzatılması, Rusça ve Kiril Alfabesi'nin Kazakistan'daki etkisinin ne kadar güçlü olduğunu göstermektedir.

Latin harfli iletişimin kurumsal projelerle başlatılması için somut uygulamalar şarttır. Bunlardan birisi de bilimsel araştırmanın anahtarı olan yazar adı, eser adı, konu başlıkları ve daha sonra coğrafi yer adları otorite kütüklerinin ortak ağ erişimidir. Türk Cumhuriyetleri ulusal kütüphanelerinde uygulamaya konulması gereken bu çalışma bilimsel ortaklığın önceliği, olmazsa olmazdır. Günümüzde bilim dilinin yaygın olarak İngilizce Latin alfabesi ile gerçekleştirilip ölçüldüğü temel gerçektir.

ORTAK DİL İLE İLETİŞİM VE BİLİM

Günümüz küresel bilgi ve bilim dili genel olarak İngilizcedir. Bilindiği gibi bilimsel araştırmalarda yoğun olarak Latin kaynakları esas alınır. Fakat latin kaynaklarının da Türk ve İslam eser ve yazarlarını orijinal adı ve orijinal alfabe sesinin ibaresi olan harfleri kullanmadıkları bir gerçektir. Bilimsel araştırmaları gerçekleştiren kişi ve kurum ya da kuruluşların temel girişleri, ek girişleri ve yöneltme girişleri ISO Latin veri tabanları erişim ve denetimi ile sürdürülmektedir.



Türk Cumhuriyetlerinin ortak alfabe ile bilim ve iletişim kuramamış olmasına somut örnek Türkiye'dir. Türkiye ISO Latin iletişim sistemine uygun bilimsel ve kamusal faaliyet sürdürmesine rağmen özellikle Arap, Fars, İngiliz, Rus ve diğer batılı literatürün alfabelerindeki ses işareti olan harflerin ilavesi ya da düşürülmesinden kaynaklanan hatalı veya eksik atıf ile çok sık karşılaşmaktadır.

Küresel ortak ağ veri tabanlarının birbirine eklenmeli programsal birliğinin veya kopyalamalarda ya da bibliyografik künye transferlerinde otomatik zincirleme hatalarının Türkçe kişi, konu ve eser adını orijinalinden farklı yazılış ve söylenişe dönüştürdüğü bilinmektedir.

Bunun nedeni kendi otorite kütüğümüzün evrensel atıf ağına hazırlanarak bütünleştirilmemesidir. Türkçe alfabe ile yazılan eserlerin yaygın ve işbirlikçi dillerin alfabe ve ses uyumuna göre otoriteleştirilmesi, adeta doğru kayıt gibi değerlendirilebiliyor. Kendi ülkemizdeki otorite kütüklerinin zafiyetleri ile birleşen bu yetersizlik Türkçe bilim dilinin evrenselleşmesinin önündeki en büyük engellerden birisidir. Bu durum aynı zamanda, Türkçe için temel bir iletişim ve bilimsel sorundur.

Henüz kendi ulusal otorite kütüklerimizi güncelleyerek OCLC-VIAF gibi uluslararası online açık ağ erişime dahil olmadık. Bunun nedeni, yazar adı, eser adı ve konu başlığı dizini yetersizliğidir. Bu yetersizlik ulusal kütüphanelerin ve ulusal bibliyografik denetim ile bilimsel atıf hizmeti sunan kurum ve kuruluşların kronik sorunudur.

Bu gibi kronik hataların en yaygınını ise Türklerde kullanılan unvan veya sanlardır. Türklerde; Ahi, Zade, İmam, Hoca, Seyid /seyyit, Sultan, Kağan, Han, Hakan, Paşa/ Beşe, Bey / bek, Ağa/aka, ake, aga, Emir/amir, Çelebi, Çavuş, Sipahi, Evliya, Efendi, Halife, Şeyh, Molla, Abdal gibi daha pek çok unvan veya sanın yer, tarih, dönem, ekol ve soy esasına bağlı bilimsel araştırma yapılarak ayrılaşmamasından kaynaklanan kişi adı ve eser adı erişim başlığı karmaşası mevcuttur.

Bu unvan veya sanlar kişinin adının başına ve sonuna gelmekte ve bazen isimlerin işlevini bildirmektedir. Fakat İslam dünyasında ve Türklerde bu gibi sanların aynı zamanda gerçek ad olarak kullanılması sonucunda isimlerin ayrımlanarak yetkilendirilmesi bir uzmanlık alanına dönüşmüştür. İlginç bir örnek olarak olarak 'Çelebi' adı üzerinde yapılmış bir değerlendirmede, "...mülk sahiplerinin kayıtlı bulunduğu defterde 191 kişi Çelebi unvanı ile kayıtlıdır. Bu sayı mülk sahiplerinin %5'ine tekabül etmektedir.. Bu tabloya göre, esnaf ve zanaatkârlardan 1'i oturakçı, 1'i keşşger, 1'i haffaf, 2'si kazzaz, 2'si çadırcı, 2'si saka, 2'si tabbak, 1'i arkçı, 1'i tütüncü, 1'i neccar ve 1'i nalband olarak kaydedilmiştir. İlmiye sınıfından Bozdoğan Kadısı Ali de Çelebi unvanı ile kayıtlıdır. Seyyid olarak gösterilen 16 kişi de Çelebi unvanı ile kaydedilmiştir." (Yörük, 2011:294).

Bu örnekte olduğu gibi 'yazar' veya 'emeği geçenler-katkı sağlayanlar' ayrımlanmasında 'esas ad'a bağlı göndermeler ile otorite kaydı oluşturmak, bilimsel temel bir sorun ve akademik alanın öncelikli gereksinimi kapsamında bulunduğu anlaşılmaktadır. Türklerin başka dil ve alfabe ile ürettikleri eserler ve bu eserlerin sahiplik ve aitliği konusunda Arapça ad ve soy ad yazım kayıt yöntemi ve Arap mensubiyetliğine atıf yapan ISO Latin bilimsel kaynaklar, Farsça kişi adları ve soyadları uygulaması ile Türk-Fars mensubiyet ayrımına dair bilimsel araştırma yetersizlikleri, henüz bilim dünyamızda ve Türk Cumhuriyetlerinde anlaşılmış değildir. Farsça bilimsel atıflarda, özellikle 11. yüzyıl ile 19. yüzyıl arası, Türk asıllı



veya anne ve babadan birisi nedeniyle Türk kökeni de olan kişilerin dünya yazınında Fars veya Arap asıllı gibi yazılması bilinmektedir. Bilimsel yayın atıfları ile buna bağlı eserlerin bilinçli ve bilinçsiz olarak Türk kimliğinden farklı gösterilmesi konusunda, bilimsel ciddiyetle araştırma yapılmadığını tespit etmekteyiz.

Türklerde isim ve eser benzerliklerinin yanı sıra, boy adlarından kaynaklanan kişi, olay, durum ve köken-mensubiyet ve yer adları atıfları da aslına uygunluk bakımından risklidir. “...Günümüzde bir milletin dil ve edebiyat alanındaki faaliyetleri, tarihteki varlığı hususunda başlıca delillerden biri, hatta en önemlisi görülmektedir. Bu nedenle ana dilin kullanımıyla ilgili zaafiyetlerden ve edebî ürünlerdeki yabancı kültür etkisinden söz ederken, gerçekte hassas bir konuyla yüz yüze olduğu gözlerden uzak tutulmamalıdır.” (Karaismailoğlu, 2013:8).

Bilinmektedir ki, Devlet Arşivleri’nde ve ulusal kütüphanelerimizde yazar, konu ve eser adı otorite kütüğünün esas kayıt ve yönlendirmeleri eksik veya yanlıştır. Şimdiye kadar sistemli bir güncelleme de yapılamamıştır. Ulusal derleme ile bütünlük ve CIP künye arz ve talebi standartlaşmadığı için bu temel soruna uluslararası standart uygulamalar esasına dayalı çözüm getirilememiştir.” ...Otorite olarak düşünülebilecek yaklaşık üç milyonluk koleksiyonuyla Milli Kütüphanemizde bile aynı esere ait birden fazla otorite girişinin olması ya da hatalı otorite girişlerinin bulunması bu konudaki eksikliğimizi üzücü bir şekilde ortaya koymaktadır” (Hamzaoğlu, 2015:1).

STANDART UYGULAMALAR

Örnek alınması gereken mevcut uygulamalar ve standartlar bağlamında, OCLC ile bütünleşmiş VIAF ile Türkiye Cumhuriyeti TÜBİTAK’a bağlı TO-KAT Toplu Katalog ortak ağ erişim sisteminin otorite kütüklerine mevcut yapısal ve işlevsel durumu değerlendirilebilir.

Buna bağlı olarak Türk Cumhuriyetlerinin Ulusal Derleme Ağlarının, ön kayıt künye uygulamasında kullanılması gereken ISBN künye verileri ile bağlantısı yoktur. ISBN Türkiye Ajansı’nın ön kayıt güncellemeleri ve paylaşılan künye uygulaması da, somut ham otorite kütüğü düzeyinde olup MARC 21 gibi standart veri transferi gerektiren paylaşımına açık değildir. Bilindiği gibi yayıncı denetimi yapan ISBN ajansı, yayıncının “yayının künyesine esasa olmak üzere” ilettiği veriyi kullanarak kendi arşivine intikal eden belge ve bilgi ortamlarının tam ve gerçek künyesini oluşturmaktadır. Oluşan bu künye ile Türkiye Bibliyografyası ve Türkiye Makaleler Bibliyografyası online bibliyografik denetimi ve TO-KAT aracılığı ile abonelere standart (ISBD-*International Standard Bibliographic Description*) bibliyografik künye dağıtımını hedeflenmiştir.

VIAF düzeyinde otorite kütüklerini, işlevsel kılmak ve doğru konumda sunmasını gerçekleştirmek için birbirini denetleyerek doğrulatan ve anlık denetsel geçişkenliği ile abonelerine, ‘yanlış-doğru’ uygulamasının uyarısını bir arada sunup, karakterize ederek uyarı mesajları gönderebilen programsal ağ yönetimi etkinliği seviyesine yükselmek için mevcut uygulama üzerinde çalışması önemlidir ve önceliklidir.

Bu konuda paylaşım esaslı denetim yapan ve örnek çalışmalardan olan YÖKSİS- Yüksek Öğretim Bilgi Sistemi modeli ile Türkiye Tıp Dizini ortak ağ işletim sistemi incelenebilir.



Benzeri bir ağ alt ve üst yapısının Türk Cumhuriyetlerindeki durumu hakkında henüz ciddi bilimsel raporlar veya başka yayınlar olmadığından bu ülkelerin ulusal kütüphanelerinin programsal entegrasyonu konusu ile alfabelerin uyumlaştırılması konusunda teknik düzeyde AR-GE faaliyetine ihtiyaç olduğu gözlemlenmektedir.

VIAF- Virtual International Authority File. Sanal Uluslararası Otorite (yetki-yetke) Dosyası- gibi benzer bir yapıda, Türk Cumhuriyetleri ilgili kurum ve kuruluşları ile Türk Cumhuriyetleri Milli Kütüphaneleri Birliği'nin ortak çalışması düşünülmelidir.

ABD Kongre Kütüphanesi LC, Almanya Ulusal Kütüphaneleri DNB ile OCLC kurdukları konsorsiyum 1998-2103 yılları test çalışmasını tamamlayarak 69. IFLA Genel Konferansı'nda ortak sözleşme ile uluslararası kuruluş statüsüne ulaştı.

2007'de Fransa Ulusal Kütüphanesi BNF OCLC ile anlaşarak kuruluşun aktif üyeliğine katıldı. Bu dört ulusal kütüphanenin ortak kararı ile OCLC bünyesinde VIAF standardı geliştirildi. 2012 yılında tüm üyelerin işbirliği ile OCLC'nin hizmet alt birimi olarak VIAF 'standart yetke dizini' oluşturuldu.

Bu standardın temel işlevi şudur:

'Benzersiz kayıt kod numarası ile isimleri bağlamak ve isimlerin altında orijinal eserlerin bibliyografik künye bağlantılı referans kayıtlarını göstermek.'

Bu işlemler; *OAI- Open Archives Initiative. Açık Arşiv Girişimi* protokolü ile internet ortamında ücretsiz olarak kullanılmaktadır. OAI uygulamasının tanımlamasına göre açık arşiv uygulaması, bilimsel literatürün küresel özgür erişimini gerçekleştirmektedir. Bibliyografik künyeye bağlı tam metin erişimini de içermesi nedeniyle, bilgi belgenin yasal amaçlar için özgürce kullanılmasını ve kolayca erişilmesini hedeflemiştir.

Bilimsel yayınlara erişimde mensup, müellif ve sahiplik, hem hukuki hem de ilmi yönden tartışılmaz değerdedir. "...Dizinler genellikle alfabetik olarak sıralanmış yazar adı, konu ya da anahtar sözcük listeleridir. (...) Tutarlılığı sağlamanın yanında yetke dizinleri aracılığı ile hatalı başlıklarda doğru olana yönlendirme yapan çapraz göndermeler de yetke dizinleri içinde yer alabilir. Özellikle elektronik veri tabanlarında yer alan yazar adlarına tekil birer numara verilerek erişilebilir hale getirmek amacı ile literatürde çeşitli çalışmalar yapılmıştır." (Taşkın, 2014:121).

Türlere ait alfabe, dil ve lehçe farklılıklarından kaynaklanan adların, soyadların, lakapların, unvanların, takma isimlerin ve mahlasların bilimsel yayımlar/yayınlara ait temel erişim başlığı olan 'yazar veya emeği geçenler' otorite kütüklerinin yönlendirmeleri ve yönelmeleri sorunlu ve karmaşıktır. Yazarlar, dizi-seri adları, konu başlıkları ve tek biçim oluşturulmuş başlıkların kütüphane katalogunda orijinal ve yaygın olarak kullanılan tek bir kayıt esasına dayandırılması ile hangi dil ve lehçede olursa olsun o yazarın bütün farklı yazılış biçimlerini ve farklı eser ve alt eser adlarına erişim ve atıf doğru yapılacaktır.

Kişi ve eser bağlantısının araştırılmaması, aslında derleyeni veya müellifleri olmasına rağmen ayrımlandırılma dışında kaldığı için anonim olarak bildirilmiştir. Yönelmelerde, 'bakınız ve ayrıca bakınız' ibarelerine proje test uygulamasının Türk Cumhuriyetleri ulusal kütüphaneleri veri tabanlarında düzenlenip somutlaştırdıktan sonra paylaşılması gerekiyor. Latin harfli 'ortak otorite kütüğü' yöntemi ile 'yetke dizini ortak komisyon çalışması' başlatmak çalışmanın ilk ortak adımı olmalıdır.



Türkiye'nin VIAF benzeri veri tabanı olan TO-KAT 'ta;

“AYMATOV, Cengiz; Aytmatov, Cengiz; Aytmatov, Çingiz ve Halikarnas Balıkcısı; Cevat Şakir Kabaağaçlı; Kabaağaç, Cevat Şakir; Halikarnas Balıkcısı (Cevat Şakir Kabaağaçlı) veya “Evliya Çelebi Mehmed Zilli b. Derviş”; Evliya Çelebi Mehmet Zilli b. Derviş Evliya Çelebi Hafız Mehmed Zilli Bin Derviş” (toplukatalog.gov.tr).

Gerçek yazar girişi yetke birliğine sahip değildir. Ve bu nedenle değişik isimlerden arayanlar TO-KAT veri tabanındaki bütün abone veri tabanındaki kayıtlara maalesef erişim sağlayamıyor. Bu karmaşık durumun çözümünde yetkili kurum ulusal kütüphane ve onun yayınladığı otorite dizgesi olan ‘Türkiye Bibliyografyası’ uygulaması ve bibliyografik denetim ortağı TO-KAT veri tabanıdır.

Türkiye’de bibliyografik denetimin ISBN uygulaması ile derleme ve Türkiye Bibliyografyası uygulamaları, birbirinden kopuk ve ortak ağ üzerinden TO-KAT’ otorite kütüğüne veri transferi eşleştirmeli ve eklenmeli değildir. Veriler programsal doğrulama ile çalışmadığından, kayıtların otorite başlıklarının çakıştırılarak doğrulanması mümkün olmuyor. Kütüphane programların en azından haftada bir veya ayda bir online etkileşimi mevcut olmadığından ‘yetke dizini’ sorunludur ve bu sorun nedeniyle VIAF üyeliği gerçekleştirilememektedir.

Türk dünyası bilim insanları ad ve soyadı veya kimliğinin bilimsel tescili elbette VIAF benzeri bir otorite kütüğü ile somut çözüme kavuşabilir. VIAF’ta Türkiye dâhil hiç bir Türk cumhuriyetinin Milli Kütüphanesi’nin yazar kaydı otoritesi mevcut değil. Fakat İran ve Rusya Federasyonu’nun VIAF abonesi olması Türk Cumhuriyetleri için büyük bir avantaj. Ancak Türk Cumhuriyetlerinin ortak tek alfabe ile bu işbirliğini başarmaları mümkün. Bu gibi projeler için ortak çevrimiçi ağ üzerinde çalışacak bir enteraktif ekip kurulması önerilebilir. Bu ekibin finansmanının ise ulusal kütüphanelerce karşılanması uygun olacaktır. Ve çok dilli alan ve alt alanı uzmanlardan oluşan veri tabanı geliştirme personelinin yarı zamanlı çalışmaya bağlı kayıt başı ödeme esası ile finanse edilecek yapıya uzun süreli sözleşme ile başlanması test süreci için önemli olabilir.

İlk bir veya iki yılın geçiş süreci olarak düşünülmesi normaldir. Fakat daha sonra Türk Cumhuriyetleri ilgili kurum ve kuruluşları ile VIAF ortaklığının maddi değeri de ortaya çıkabilir. Bu proje OCLC için orijinal bir alandır. Çünkü Türk dünyasının kendi alfabesi ile kendi dilindeki ilk somut bilimsel veri tabanı özelliği taşıyacaktır.

Rusça’da, Arapça’da, Farsça’da ve Latin dillerinde Türk ad ve soyadları Türkçe dil kurallarına aykırı ve gramer erişimi dışında yazılmıştır. Türkçe dışındaki tüm alfabelerde Türk adları, Türk alfabesine göre değil, her dilin kendi alfabesine göre uyarlanmıştır. Bu uyarlama ile Türk bilim dilinin etkinliğinin ve yeterliliğinin önü kapatılmak istenmiştir. Oysa Türkçe, lehçeleriyle birlikte dünyada en yaygın kullanılan altıncı büyük dil ailesidir. Yaklaşık 350 milyon kişi tarafından kullanılmaktadır.

Ortak alfabe geçerken her cumhuriyette ayrı bir ses karakterinin keşfine de gerek yoktur. Önemli olan yazılı ve sözlü varlığımızı ifade ederek ortak bilim diline, enteraktif erişim ve veri transferleri standardına elverişli yeterliliği başarmaktır.

Türk lehçelerindeki Rusça terminolojik kavramlar ile Kiril alfabesinin etkisi, Rus devriminden sonraki kişi ve soyadları eklerinin yazılışına söylenişine dayalı uygulamalardaki farklılıklar, belki de ortak alfabe çalışmalarının en zor süreci olacaktır.



Türk Cumhuriyetleri ve topluluklarındaki Rus Alfabeti ses işaretleri, Türkler için standart iletişim dili gibi bilinse de, aslında 16. ve 17. yüzyıldan sonraki Rus asimilasyonu süreçleri ile kişilerin adları, boyları ve sanları değiştirilmiştir. Örneğin soyadların sonuna getirilen erkelerde; “ov, yev,” kadınlarda; “ova, yeva,” erkeklerde baba adları; “oviç, yeviç” kadınlarda baba adları; “ovna, yevna...” gibi Rusça aidiyet eklerinin kullanılmasıyla Türkçe isimler ve soyadları tahrip ve tahrip edilmiştir. Bu tahribat coğrafi yer adları ile tamamlanmak istenmiştir. Bu durum, Orta Asya Türklüğü için dünyadan kopuk bir dil, gramer bozukluğu ve evrensel standartlarla bütünleşmeme sıkıntısını da beraberinde getirmiştir.

Türk Cumhuriyetleri ve topluluklarının bilim dilindeki Rusça yaygınlığı; eğitim, kültür ve iletişim standartlarının evrensel değerlerini kısıtlamıştır. Rus iletişim uygulamaları ile bütünleşik eğitim, bilim ve kültür alanlarının organizasyonlarında evrensel standartlara geçiş ancak ortak Türk alfabesi ile mümkün olabilecektir. Latin alfabesi ile üretilen faaliyetler, ortak alfabe sürecini hızlandıracak düzeye değildir. Bu nedenle, henüz Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan, Türkmenistan, kendi kültür ve bilimsel değerlerini geliştirip, Latin alfabesi ile evrensel standartlar doğrultusunda paylaşmaktan uzak görünmektedirler.

Adeta Türkçe konuşan insanların tamamı, Rus kültür emperyalizmine mahkûm edilerek köklerinden gelen tüm değerler, dil asimilasyonu ile bozguna uğratılmıştır.

Türk dünyasına ait esas yaygın yanlışlık ise ISO Latin uygulamalarına bağlı veri tabanları ve atıf dizinlerinin, metnin yazıldığı orijinal alfabeden kopuk olarak kendi ISO Latin alfabelerindeki sesi ifade eden harflerle, isimlerin başına ortasına ve sonuna harf eklenmesidir. Bu uygulama ile Latin dışı alfabelerin orijinal harf işaretleri değiştirilmektedir. Örneğin; İbni Sina'yı “Avicenna” Uzluğ el-Fârâbî et-Türkî'yi “Alpharabius” biçiminde yazmaktadırlar. Hoca Ahmet Yesevi'yi “İasavi, Akhmed, Jasaui Koza Ahmet, Ahmed-i Yesevi” gibi çok değişik harflerle yazabilmektedirler. Bu yazılışların VIAF otoritesindeki biçimi, dünyada yayınlanmış olan “Ahmet Yesevi” ile ilgili kitap ve eser adı verilerine dayanmaktadır. Fakat bu da temel bir eksilik ve yanlışlıktır. Doğrusu, her milletin kendi özgün dilindeki yazar ve eser adı yazılışına atıf ve yöneltmeler yapılmasıdır. Birçok uluslararası kurum ve kuruluşu Türkiye üye olmasına rağmen, o kuruluşların web sayfalarında, veri tabanı erişim dili seçeneklerinde, ne yazık ki Türkiye Türkçesi yer almıyor. Bu durum UN, UNESCO ve IFLA tarafından tartışılması gereken temel bir sorundur. Türkçe, dünyada konuşulan 6. büyük dil ailesidir. 350 milyon kişi tarafından kullanılan, yaygın ve yaşayan medeniyet dilidir.

SONUÇ

Türkçe dil birliği, Türk birliğini ifade eder. Türk alfabe birliği ile Türkçe, evrensel standartlara açık bilim dili olma yeterliliğine ancak yoğun kullanım ile ulaşabilir.

Türkçe adlar ve unvanlardaki otorite yetke dizini güncelleme çalışmalarındaki kronik karmaşa kadar olmasa da, Türk Cumhuriyetleri yazar otoritesi çalışmalarında temel sorunlardan birisi de Türkçe adlara Rus aidiyet eklerinin getirilmesidir. Bu konuda otorite kütüklerinde evrensel atıf kurallarının uygulanması ve gerektiğinde, eser içeriğinde yazılı olmayan Türkçe Latin alfabesi güncelleştirilmiş ya da değiştirilmiş adlara da yöneltme yapılabilir.

Örneğin; Berdibaev, R. (Rakhmanqul), 1927-2012



Berdibaev, Rahmankul (1927-)

Berdibaev, R. (Kazakistan)

Berdibay, Rahmankul (Türkiye)

Harflerin orijinal kaynağa olduğu gibi VIAF ve benzeri otoritelerde yazılmasının sağlanması, diğer alfabeleri harf ve söylenişine göre yapılan ad ve eser adı uyarlamalarının ise ‘ uyarlanmış’ ibaresi ile ‘bakınız ve ayrıca bakınız’ yöneltmeleri altında gösterilmesi evrensel bir kural olmalıdır. Bilim dili tahakkümünü evrensel anlamda gidermek için milletlerin dil ve harflerine ilave göndermeler ve atıflar yapılması yazar otoritesinin evrensel boyutta yeniden düzenlenmesini gerektirecektir.

Esas olan ulusal otorite kütüklerinde uygulanacak evrensel bibliyografik standartlardır. Ulusal otorite kütüklerinin birbirine eklenmesi oluşan VIAF uygulaması kuralları, diğer dil ve alfabelerde de uygulanabilir olduğunu göstermiştir. Ayrıca kaynakça, dipnot bibliyografya ve sorumluluk bildirimlerinde kullanılan farklılıkların giderilmesinde bibliyografik standartlar temel kaynak özelliğindedir. Türk cumhuriyetlerindeki yazar ve eser adı otoritesi standardının ISBD ve VIAF uygulamasına benzer bir yapıda güncellenerek dönüştürülmesi gerektiği tarafımızca gözlemlenmiştir.

Türkiye ve Türk Cumhuriyetleri kendi alfabelerindeki esas ve kurallara göre akademik araştırma, inceleme, atıf ve kaynak gösterme işlevlerini ISO Latin uygulamaları bağlamında gerçekleştirilmektedir. Bu durum, Latin alfabesi kullanan bilim dünyası için belki bir kolaylıktır. Fakat Kiril harfleri kullanan Türk Cumhuriyetleri ve toplulukları için dönüşümü yıllar alacak yoğun çalışmaları gerektirmektedir. Kiril alfabesi kullanan Türk cumhuriyetleri ve topluluklarının ulusal veri tabanlarının kendi veri tabanlarındaki erişim uçlarını Latin alfabelerine göre, önce yazar adları otorite kütüğünü, buna bağlı olarak eser adı kütüğünü ve ardından da yayıncı, ISBN, ISSN, RDA ve DOI evrensel standartlarının eşleştirilerek ilgili alanlara girmesi gerekiyor. Veya uygun yazılımlarla bire bir harf dönüşümü ile çevirip Kiril alfabesinden latin alfabesine veri transferi çalışmaları yaparak bu transferleri güncellemeleri gerekiyor.

Bu çalışma çok dilli yazabilen, okuyabilen ve araştırma yöntemi kapasitesi üst düzeyde olan tecrübeli komisyon başkanlarının koordinatörlüğünü gerektirmektedir. Türk Cumhuriyetleri ilgili kurum ve kuruluşları ile Üniversitelerin ve ulusal kütüphanelerin çalışma ekiplerinin ilkeler, kurallar ve çalışma yöntemleri belirlenmelidir.

Türklere sonradan Rusça eklerle birlikte verilen ad, soy ad, unvan ve kabile ya da boy adları gibi şecerelerin ortak kişi adları temel yazılış ve söyleniş, bire bir alınabilir fakat bu durum bilimsel gösterge atıflarında, yayıncılık ve telif sorunlarını da beraberinde getirecektir. Türkiye Cumhuriyeti ulusal kütüphanelerinin VIAF üzerinde kendi atıf sistemine dayalı yazar kütüğü verisi mevcut olmadığından, atıf sistemindeki ayırlama ve kategori organizasyonu yetersiz kalabilmektedir. Açıkçası bizler henüz kendi ülkemizde kendi yazar ve eser sorumluluğu dizinimizi “bakınız ve ayrıca bakınız “ yöneltmesi ile atıf indekslerine esas olacak “ bağlantılı enteraktif yetke dizinini” sistemini oluşturamadık. Bu konu, Osmanlı ve Selçuklu dönemi “eser ve müellifi” kütüğünde aşılması şart olan bir yetersizlik olarak bilim dünyamızda tartışılması gereken çok önemli bir sorun olarak karşımızda durmaktadır.



KAYNAKÇA

- Bayer, B. (2012). İsmail Gaspıralı (1851-1914) Trakya Üniversitesi Uluslar arası İlişkiler Bölümü Öğrenci Dergisi, Mayıs, (3), 30. Erişim adresi: (<http://www.uiodergisi.com/wp-content/uploads/2012/01/%C4%B0SMA%C4%B0L-GASPIRALI.pdf>).
- Dilberîpûr, A. (2003). Fars Dili Ve Edebiyatı İle Türk Dili Ve Edebiyatının Karşılıklı Etkileşimi. Erişim adresi: (<http://www.irankulturevi.com/turkce/name/13-14/13-4.htm>).
- Gündoğdu, A. (2014). Türk Dil Birliğinin Sonbaharı:(1926- 1941 Latin Alfabeti Dönemi), *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 54 (2) 2. Erişim adresi: (www.dtcfdergisi.ankara.edu.tr/index.php/dtcf/article/download/340/316).
- Hamzaoğlu, G. (2015). Şarkiyat Yazarlarında Otorite Dizin Sorunu (Ankara Üniversitesi Örneği) Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bilgi Ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 1.Erişim adresi: (<http://bilgibelge.humanity.ankara.edu.tr/yukseklisans-tezleri/>).
- Karaismailoğlu A. (2013). Tarih Boyunca Türkler Ve Farsça; Modern Yaklaşımlara Bir Eleştiri. Ocak, 3 (1). Erişim adresi: (<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/181057>).
- Mukaddem, A. (2010) Ahi Evren Veli'nin Doğduğu Şehir Hoy: Farsça Ve Arapça Kaynaklara Göre. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3 (10) 471-477. Erişim adresi: (www.sosyalarastirmalar.com/cilt3/sayi10pdf/mukaddem_aliriza.pdf).
- Özer, Z.B. (2015). Kazakistan'da Alfabe Değişimine Yeni Bir Yaklaşım, 38. ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika çalışmaları) 10-15 Eylül, Ankara Atatürk Kültür, Dil ve tarih Yüksek Kurumu. 1323-1324. Erişim adresi: (<http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/%C3%96ZER-Zeynep-Ba%C4%9Flan-KAZAK%C4%B0STAN%E2%80%99DA-ALFABE>).
- Semiz, Y. (2014). İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Türkçülük Politikası. Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi,35,233. Erişim adresi: (<http://sutad.selcuk.edu.tr/sutad/article/view/632/619>).
- Taşkın, Z.(2014) Türk Kütüphanecilik Literatüründe Yazar Adı Karmaşası. Erişimadresi:(http://www.bby.hacettepe.edu.tr/akademik/zehrataskin/file/zt_Kastamonu.pdf).
- Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi TO-KAT Ulusal Toplu Katalog (2017). Erişim adresi: (<http://cabim.ulakbim.gov.tr/to-kat-ulusal-toplu-katalog/>).
- Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi TO-KAT Ulusal Toplu Katalog (2017). Erişim adresi: (http://www.toplukatalog.gov.tr/index.php?_f=1&the_page=1&cwid=2&keyword=Dervi%C5%9F%2C+evliya+%C3%A7elebi&tokat_search_field=1&order=0&command= Tara#alt).
- Yörük, Saim.(2011). Çelebi Unvanı Hakkında Bir Değerlendirme. *Yaz ,4 (18)*. Erişimadresi: (http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt4/sayi18_pdf/2_tarih_uluslararasiliskiler/yoruk_saim.pdf).



Yüce, M. (2006) Kırgız Türklerinin Ulusal Kimlik Politikası. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, 9 Mayıs, s.3. Erişim adresi: (<http://www.akademikbakis.org/eskisite/pdfs/9/mehmetyuce.pdf>).

EK: Terminolojik Tanımlar

Otorite nedir: Bir belgeye veya bilgi ortamına ait başlığın, her yetkili formu için yapılan yetki ve sorumlu kaydına '*esas temel kayıt*' denir. Yöneltilmeler bu kayda bağlanır. Yöneltilmelerin bağlandığı esas kayıt '*otorite*' olarak tanımlanır.

Yazar otoritesi nedir: Veri tabanında kolayca erişilebilen, yönetilen ve güncellenebilecek şekilde düzenlenmiş olan '*kişiyeye ait bilgi topluluğudur.*'

Bir kişinin değişik dillerdeki yazılışına bağlı atıfları gösteren yöneltilmeler ile birlikte '*gerçek kişi adı,*' yazar veya yazarlara ait otorite kaydı olarak tanımlanır.

Eser adı otoritesi nedir: Bir program üzerinde; bir belgeye ait ve belgenin içeriğine yönelik sözcükler veya cümlelerin toplamına temel başlık, temel başlık altında yer alan ayrııcı başlıklara ise bölüm veya alt '*eser adları bilgisi veya başlıkları*' denir.

Telif edilmiş veya yayınlanmamış belge başlığının / başlıklarının evrensel, ulusal ortak katalog erişim programı kapsamında, ilgili kütüphaneler tarafından ortaklaşa kurulan, kurumsal veri tabanı ortamında dizinlenebilen, konferans ve coğrafi ad başlıkları ile tek biçim başlıklara ait ulusal boyutta erişim ile kümelendirilebilen gerektiğinde yalnızca eser adları listesi olarak belirli bir sistemde paylaşım ve bibliyografik künye eşleştirmelerine açılabilen, evrensel ağ erişimine ve transferine sunulmak üzere sürekli eklenerek genişleme özelliğini barındırma yeterliliğine sahip başlık künyesi, '*eser adı otorite kütüğü*' olarak tanımlanır.

Konu başlığı otoritesi nedir: Alfabetik veya sistematik olarak düzenlen, dizinlenerek ana konu ve alt konulara bağlantılı gönderme kümesine sahip olan, eklemeli ve bağlantılı sözlük (thesaurus) olarak ortak ağ erişimine açık tutulan listeye, '*konu başlığı otoritesi*' denir.

Bir bilgi ve belge ortamına ait konu başlıkları, atıf terimleri ve sözcükleri kullanılarak açık erişimi veya kapalı erişim zenginleştirmek için kullanılan anahtar başlıklar / sözcükler olarak da tanımlanmaktadır. Anabilim dalı ve alt alan biliminin terimlerini kapsayan sözcük bağlantıları esas alınarak düzenlenir. Kütüphanelerin kataloglama işine bağlı erişim ve yayma işlevindeki uluslararası kurallara uygun olarak oluşturulur. Kongre Kütüphanesi Konu Başlıkları (LCSH), Kongre Kütüphanesinde düzenlenen katalog materyallerine erişim ucu olarak 1898'den beri kullanılmaktadır. Bu uygulama, bilgi ve belgeye erişimde evrensel sistem olarak kabul edilmektedir.

RDA-Resource Description and Access : Kaynak Tanımlamalı ve Bağlantılı Erişim: Bir eserin veya kaynağın değişik ortamlardaki farklı özelliklerini ve dönüştürülmüş veya uyarlanmış ise dönüşümün ve uyarılmanın biçiminin veri kayd ı yapılan bibliyografik künyede kodlanması ve alıntılanması. AAKK2, Anglo Amerikan Kataloglama Kuralları 2.basımın yerine geçeceği tespit edilerek geliştirilen elektronik veri esaslı yeni k a t a l o g l a m a standardı. İnteraktif sanal ortam verilerinin farklı dil ve alfabelerdeki link bağlantılarının ISO Latin denetime bağlanması hedefine yönelik olarak geliştirmektedir.



AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 65 Ocak - Şubat 2018

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>



LCSH-Library of Congress Subject Headings: Belge ve bilgiye erişimi, anahtar sözcükler ile ilgili bilimin literatürüne, kavram ve terimleri ile birbirine bağlar. Söz konusu konu başlıkları bibliyografik erişim ve bibliyografik denetimin ayrılmaz bir parçasıdır.

OCLC-Online Computer Library Center: Çevrimiçi Bilgisayar Kütüphanesi Merkezi: Kamu erişim kataloğu olan WorldCat'i üretmekte ve geliştirmektedir.

VIAF-Virtual International Authority File: Uluslararası Sanal Otorite Dosyası.

DOI-Digital Object Identifier: Dijital Nesne Tanımlayıcı: İnternet üzerinde yayınlanan içeriğe, kolay erişimi sağlayan benzersiz numaralandırma ve erişim sistemidir.

CIP- Cataloging In-Publication: Yayın kaydındaki kataloglama veya CIP verileri. Kongre Kütüphanesi tarafından henüz yayınlanmamış bir kitap için hazırlanmış bir bibliyografik künye kayıdır.. Kitap yayımlandığında, yayıncı telif hakkı sayfasındaki CIP verilerini kullanır. Kütüphanelerde veri girişlerinde, kitaplıklarda liste işlemlerinde ve kitap satış veya sipariş işlemlerinde yayının kimliğinin ve sahibinin tescili olarak değerlendirilir.

Türkiye Bibliyografyası: Türkiye'de basılan bütün yayınların; kitapların, kitap dışı materyallerin, tezlerin, raporların ve bilgi ve belge özelliği taşıyan elektronik ortamı yayınların bibliyografik denetimini gerçekleştiren ve künyelerini kayıt altına alarak duyurusunu ve dağıtımını yapan ulusal yayın.

TO-KAT- Türkiye Ulusal Toplu Katalogu.